

๔. นิพพานอทุกขมิตสภาวะปัญหา ๘๑

พระราชาตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน นิพพานเป็นสุขส่วนเดียวหรือ หรือว่าเจือด้วยทุกข์?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร นิพพานเป็นสุขส่วนเดียวหาเจือด้วยทุกข์ไม่."

ร. "ข้าพเจ้าไม่เชื่อ คำว่า 'นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว' นั้น ข้าพเจ้าเห็นในปัญหาข้อนี้ว่า 'นิพพานเป็นของเจือด้วยทุกข์' ฉะนี้; และข้าพเจ้าจับเหตุในปัญหาข้อนี้ว่า 'นิพพานเป็นของเจือด้วยทุกข์' ฉะนี้ได้, เหตุในปัญหาข้อนี้ เป็นไฉน? คือ ชนเหล่าใดแสวงหานิพพาน ความเพียรยังกิเลสให้เร่าร้อน ย่อมปรากฏแก่กายและจิตแห่งชนเหล่านั้น, และความระวัง การยืน การเดิน การนั่ง การนอน และอาหาร, การปราบปรามความง่วงเหงา ความลำบากแห่งอายตนะทั้งหลาย ความละทรัพย์ที่ควรสงวน และญาติมิตรเป็นที่รัก ย่อมปรากฏแก่กายและจิตแห่งชนเหล่านั้น; ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นผู้ถึงความสุขอ้อมไปด้วยความสุข ชนเหล่านั้นทั้งหมด เขาย่อมยังอายตนะทั้งหลายให้ยินดี ให้เจริญจิต ด้วยกามคุณทั้งห้า คือ เขายังจักขุให้ยินดีให้เจริญด้วยรูปที่เป็นสุกนิมิตมีอย่างมาก ยังใจให้เอิบอาบ, ยังโสตให้ยินดีให้เจริญจิตด้วยเสียงที่เป็นสุกนิมิตมีอย่างมาก คือ ขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีที่ยังใจให้เอิบอาบ, ยังฆานะให้ยินดีให้เจริญจิตด้วยกลิ่นที่เป็นสุกนิมิตมีอย่างมาก คือ ดอกไม้ ผลไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ รากไม้ แก่นไม้ ที่ยังใจให้เอิบอาบ, ยังชีวหาให้ยินดีให้เจริญจิตด้วยรสที่เป็นสุกนิมิตมีอย่างมาก คือ ของควรเคี้ยว ของควรบริโภค ของควรลิ้ม ของควรดื่ม ของควรชิม ที่ยังใจให้เอิบอาบ, ยังกายให้ยินดี ให้เจริญจิต ด้วยผัสสะที่เป็นสุกนิมิตมีอย่างมาก คือ ละเอียดยุ่มอ่อนละมุน ที่ยังใจให้เอิบอาบ, ยังใจให้ยินดี ให้เจริญ ด้วยความตรึกความทำในใจมีอย่างมาก คือ อารมณ์ดีและชั่ว อารมณ์งามและไม่งาม ที่ยังใจให้เอิบอาบ. ท่านทั้งหลายกำจัดเสีย ฆ่าเสีย ดับเสีย ทอนเสีย ปิดเสีย กั้นเสียซึ่งความเจริญแห่งจักขุ โสต ฆานะ ชิวหา กาย ใจนั้น, ด้วยเหตุนี้ แม้กายของผู้แสวงหานิพพาน ก็เร่าร้อน แม้จิตของผู้แสวงหานิพพาน ก็เร่าร้อน, ครั้นกายเร่าร้อน ผู้แสวงหานิพพาน ก็ยอมเสวยทุกขเวทนาที่เป็นไปในกาย, ครั้นจิตเร่าร้อน ผู้แสวงหานิพพาน ก็ยอมเสวยทุกขเวทนาที่เป็นไปในจิต, แม้บริพพาชก ชื่อ มาคันทิยะ เมื่อติเตียนพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้กล่าวอย่างนี้ว่า "พระสมณโคดมฆ่าความเจริญเสีย" ฉะนี้. เหตุนี้เป็นเหตุที่ข้าพเจ้ากล่าวในปัญหาข้อนี้ว่า "นิพพานเป็นของเจือด้วยทุกข์" ฉะนี้.

ถ. "ขอถวายพระพร นิพพานไม่เจือด้วยทุกข์เลย นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว. ก็แต่บรมบพิตรรับสั่งข้อใดว่า 'นิพพานเป็นทุกข์.' ข้อนั้น จะชื่อว่านิพพานเป็นทุกข์ก็หาไม่, ก็แต่ข้อนั้น เป็นส่วนเบื้องต้นแห่งการทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน, ข้อนั้น เป็นการแสวงหานิพพาน. นิพพานเป็นสุขส่วนเดียวแท้

หาเจอด้วยทุกข์ไม่. อาตมภาพจะกล่าวเหตุในปัญหานี้ถวาย. ขึ้นชื่อว่าสุขในราชสมบัติมีแต่พระราชาทิ้งหลายหรือขอถวายพระพร?"

ร. "มีสิ พระผู้เป็นเจ้า สุขในราชสมบัติมีแต่พระราชาทิ้งหลาย"

ถ. "ราชสมบัติมันเจอทุกข์บ้างหรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "หาไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้า."

ถ. "ก็เพื่อเหตุไร ขอถวายพระพร พระราชาเหล่านั้น ครั้นปัจจุันตชนบทกำเริบแล้ว จึงต้องพร้อมด้วยอมาตย์ราชภัฏขุนพลทวยหาญทั้งหลาย เสด็จไปประทับแรมเป็นผู้อันหลือม และยุง ลม และแดดเบียดเบียนแล้ว ต้องทรงวิ่งไปในที่เสมอและไม่เสมอ ทรงกระทำการรบกันใหญ่ด้วย ถึงซึ่งความไม่แพ้พระหฤทัยในพระชนมชีพด้วย เพื่ออันทรงเกียดกันเสียซึ่งข้าศึกทั้งหลายที่อาศัยปัจจุันตชนบทอยู่เหล่านั้นแล้ว?"

ร. "ข้อนั้น หาชื่อว่าเป็นสุขในราชสมบัติไม่, ข้อนั้น เป็นส่วนเบื้องต้นแห่งความแสวงหาสุขในราชสมบัติ. พระราชาทั้งหลายแสวงหาราชสมบัติ ด้วยความทุกข์แล้ว ย่อมเสวยสุขในราชสมบัติ. เมื่อเป็นเช่นนี้ สุขในราชสมบัติไม่เจอด้วยทุกข์, สุขในราชสมบัติมันก็ต่างหากทุกข์ต่างหาก."

ถ. "ขอถวายพระพร นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว ไม่เจอด้วยทุกข์, ก็แต่ชนเหล่าใด แสวงหา นิพพานนั้น ชนเหล่านั้น ต้องยังกายและจิตให้ระลึกระสาย ต้องระวังการยืน การเดิน การนั่ง การนอน และอาหารต้องปราบปรามความง่วงเหงา ต้องให้อายตนะลำบาก ต้องสละกายและชีวิต ต้องแสวงหา นิพพานด้วยความทุกข์ แล้วย่อมเสวยนิพพานอันเป็นสุขส่วนเดียว ดูพระราชาทั้งหลาย กำจัดปัจจุามิตรเสียได้แล้ว เสวยสุขในราชสมบัติ ฉะนั้น. เมื่อเป็นเช่นนี้ นิพพานเป็นสุขส่วนเดียวไม่เจอด้วยทุกข์, นิพพานต่างหาก ทุกข์ต่างหาก ฉะนั้นแล."

ขอถวายพระพร บรมบพิตรจงทรงสดับเหตุในปัญหาว่า 'นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว ไม่เจอด้วยทุกข์ ทุกข์ต่างหาก นิพพานต่างหาก' ฉะนั้นอีกให้ยิ่งขึ้นไป. ชื่อว่าสุขเกิดแต่ศิลปินศาสตร์ มีแก่อาจารย์ทั้งหลายผู้มีศิลปินศาสตร์หรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "มีสิ พระผู้เป็นเจ้า สุขเกิดแต่ศิลปินศาสตร์ มีแก่อาจารย์ทั้งหลายผู้มีศิลปินศาสตร์."

ถ. "เออ ก็ สุขเกิดแต่ศิลปินศาสตร์นั้น เจอด้วยทุกข์หรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "ไม่เจอเลย."

ถ. "ก็เพื่อเหตุอะไร ขอถวายพระพร อาจารย์เหล่านั้น เมื่อยังเป็นศิษย์ท่านอยู่ ยังกายให้ร้อนรน เพราะไม่เป็นอันนอนไม่เป็นอันกินด้วยต้องวางจิตของตนเสียประพฤติดตามจิตของผู้อื่น คือ ต้องกราบไหว้และบำรุงอาจารย์ทั้งหลาย และต้องตักน้ำมาให้ กวาดที่อยู่ ให้ไม้ชำระฟัน น้ำบ้วนปาก รับประทานเดินไปทิ้ง กลบกลิ่นไม่สะอาด ให้อาบน้ำ นวดฟันเท้า?"

จ. "ข้อนั้น ไม่ชื่อว่าสุขเกิดแต่ศิลปศาสตร์ ข้อนั้น เป็นส่วนเบื้องต้นแห่งการแสวงหาศิลปศาสตร์. อาจารย์ทั้งหลาย แสวงหาศิลปศาสตร์ด้วยความทุกข์ แล้วได้เสวยสุขเกิดแต่ศิลปศาสตร์. เมื่อเป็นเช่นนั้น สุขเกิดแต่ศิลปศาสตร์ ไม่เจือด้วยทุกข์, สุขเกิดแต่ศิลปศาสตร์นั้นต่างหากทุกข์ต่างหาก."

ข. "นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว ไม่เจือด้วยทุกข์, ก็แต่ชนเหล่าใดแสวงหานิพพานนั้น ชนเหล่านั้น ยังกายและจิตให้เดือดร้อน ต้องระวังรักษาอิริยาบถทั้งสี่และอาหาร ปราบปรามความง่วงเหงา ยังอายตนะทั้งหลายให้ลำบาก แล้วได้เสวยนิพพานอันเป็นสุขส่วนเดียว ประคองอาจารย์ได้เสวยสุขเกิดแต่ศิลปศาสตร์ ฉะนั้น. เมื่อเป็นเช่นนั้น นิพพานเป็นสุขส่วนเดียว ไม่เจือทุกข์, ทุกข์ต่างหาก นิพพานต่างหาก ฉะนั้นแล."

ค. "ดีแล้ว พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ข้อวิสัยปัญหาของพระผู้เป็นเจ้า สมอย่างนั้น, ข้าพเจ้ายอมรับรองอย่างนั้น."